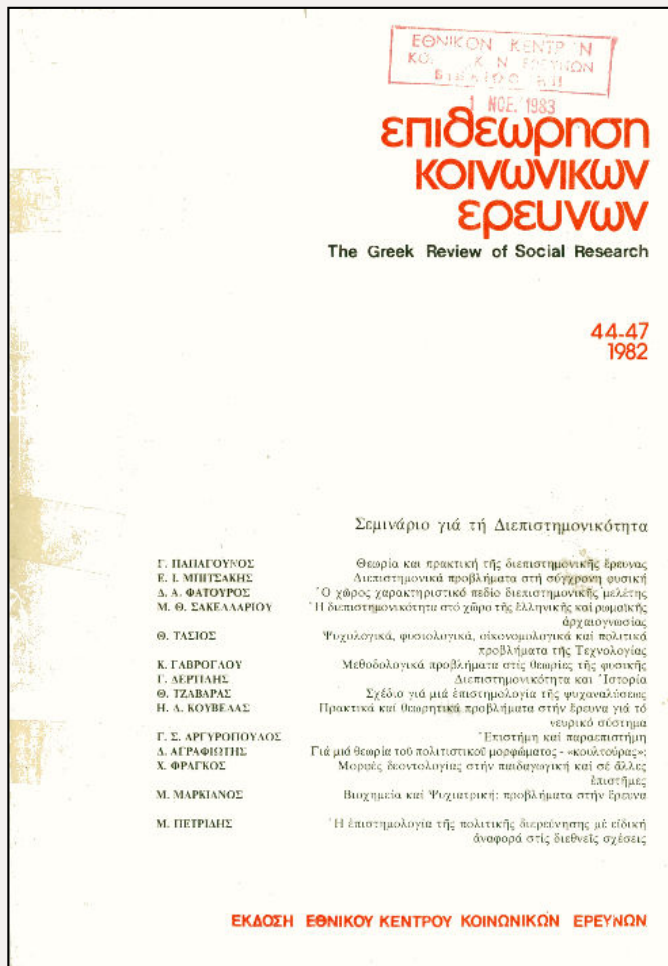

Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών

Τομ. 44, 1982

Μορφές δεοντολογίας στην παιδαγωγική και σε άλλες επιστήμες

Φράγκος Χρήστος Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
<https://doi.org/10.12681/grsr.535>

Copyright © 1982 Χρήστος Φράγκος

To cite this article:

Φράγκος, Χ. (1982). Μορφές δεοντολογίας στην παιδαγωγική και σε άλλες επιστήμες. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 44(44-47), 101-107. doi:<https://doi.org/10.12681/grsr.535>

Μορφές δεοντολογίας στην παιδαγωγική καί σέ άλλες ἐπιστήμες

Χρήστος Φράγκος *

Στήν ἀρχή τῆς ἀνακοίνωσης ὀφείλω νά κάνω μιὰ δήλωση: Οἱ ἀπόψεις πού θά ἐκθέσω δέν ἐπιδιώκουν νά διαμορφώσουν ἢ νά μεταβάλουν συγκεκριμένα ἐπιστημολογικά δεδομένα, ἀλλά νά παρουσιάσουν, μέ πολύ συνοπτικό τρόπο, μιὰ ἀποκτημένη ὡς σήμερα ἐπιστημολογική ἐμπειρία μου ὕστερα ἀπό τριακονταετή θητεία στό χῶρο τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καί ἰδιαίτερα στά πλαίσια τῶν παιδαγωγικῶν ἐπιστημῶν. Γι' αὐτό τό λόγο, ἡ εἰσήγησή μου δέν θά ἔχει καθαρά φιλοσοφικό ἢ ἐπιστημονικό χαρακτήρα, ἀλλά θά κινηθεῖ σέ ἐνδιάμεσους χώρους μέ κεντρικό πάντως ἄξονα τήν παιδαγωγική ἔρευνα καί τόν ἐκπαιδευτικό στοχασμό.

Στήν ἐπιστήμη γενικά, καί ἰδιαίτερα στή λεγόμενη καθαρή ἢ βασική ἐπιστημονική ἔρευνα, ὑποστηρίζεται, τίς τελευταῖες τουλάχιστο δεκαετίες τοῦ αἰῶνα μας, ἡ ἄποψη ὅτι οἱ περιοχές αὐτές πρέπει νά θεωροῦνται ἐλεύθερες, αὐτόνομες καί αὐτοκαθοριζόμενες, ὡς «πνευματικές» δηλαδή καταστάσεις χωρίς ἄμεσο ἢ ἔμμεσο σκοπό, ἐκτός ἀπό τήν ἀναζήτηση τῆς καθαρῆς γνώσης καί τῆς ἱκανοποίησης τοῦ ἀνθρώπου νά βρεῖ αὐτό πού εἶναι ἀληθινό, τό «ὄντως ἐπιστημονικά ἀληθινό», καί ὄχι ἀλήθειες πού ὑπηρετοῦν κάποιους σκοπούς, κάποιες σκοπιμότητες ἢ δεοντολογίες. Ἀπλούστερα, ἀκόμη μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ὁ καθαρὸς ἐπιστήμονας δέν μπορεῖ οὔτε πρέπει νά ἐνταχθεῖ ἢ νά «στρατευθεῖ» σέ καμιά μορφή δεοντολογίας, γιατί, ἀπό τή στιγμή πού ἐντάσσεται, αὐτόματα χάνει τήν καθαρότητά του καί βρίσκεται στήν ὑπηρεσία κάποιου ἢ ὀρισμένων ομάδων ἢ ὀρισμένων καταστάσεων, παύει δηλαδή νά εἶναι ἀδέσμευτος.

Μέ τίς θέσεις αὐτές πού ἀνέπτυξα, ἐπιδιώκεται ἀναμφισβήτητα ἡ διαμόρφωση μιᾶς ἰδιάζουσας μορφῆς ἠθικῆς στάσης τοῦ «καθαροῦ» ἐπιστήμονα ἀπέναντι στόν ἑαυτό του, στοὺς συναδέλφους του καί στήν κοινωνία πού ζεῖ: Ὁ ἐπιστήμονας εἶναι δεσμευμένος νά εἶναι ἀδέσμευτος. Γεννιέται ὅμως τό ἐρώτημα: Ποιὸς βάζει καί προωθεῖ στό ἐπιστημονικό καί ἐρευνητικό προσκήνιο αὐτή τή μορφή τῆς ἀδέσμευτης δέσμευσης;

Στό ἐρώτημα αὐτό συνήθως δίνεται ἡ ἀπάντηση ὅτι αὐτή ἡ μορφή γνωστικῆς ἀναζήτησης ἐπιβάλλεται ἀπό τή φύση τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης. Ἔτσι, ὅμως, φτάνουμε σέ ἓνα ταυτολογικό ἀδιέξοδο λογικῆς ὑψὲς καί μεταφυσικῆς

* τομέας παιδαγωγικῆς Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων

απόληξης, αφού αυτή καθεαυτή ή μορφή γνώσης επιβάλλει τη μορφή γνώσης. Πέρα όμως από αυτή την ταυτολογία, υπάρχει και ένα άλλο, λογικά τουλάχιστο, αναπάντητο αδιέξοδο: Από τη στιγμή που μιλούμε για κάποιο «δέον» ή που καθορίζουμε μία ήθική στάση, ευθύνη ή συμπεριφορά του «καθαρού» επιστήμονα απέναντι στον έαυτό του και στην επιστήμη, αποδεχόμαστε ήδη την ύπαρξη μιας τουλάχιστο δεοντολογικής μορφής, αν όχι μια σειρά δεοντολογικών δεσμεύσεων. Πολλές φορές πάλι μία τέτοια αδέσμευτη στάση οδηγεί όχι μόνο στην απεμπόληση στοιχειωδών καταστάσεων αυτοδιάθεσης του επιστήμονα, αλλά και στην παράδοση σε διοικητικούς και σκληρούς μηχανισμούς προώθησης συγκεκριμένων συμφερόντων οικονομικής τάξης περιορισμένων, κοινωνικά καθορισμένων, κύκλων.

Η σύντομη αυτή και ίσως άπλοϊκή, όμολογώ, αλλά καθόλου ασυνεπής, ανάλυση μας οδηγεί, νομίζω, σε μία μορφή πρώτης αποδοχής και πρώτης διάγνωσης, σύμφωνα με την οποία η δεοντολογία είναι αδύνατο να αποσπαστεί από την επιστήμη, και εκείνο που είναι απαραίτητο να επιζητείται είναι όχι η άρνησή της ή η παραπλανητική επικάλυψή της, αλλά η διερεύνηση των μορφών δεοντολογίας που δημιουργούνται μέσα σε όλες τις επιστήμες καθώς και οι πηγές που διαχέουν και δημιουργούν αυτές ή εκείνες τις μορφές δεοντολογίας: Η διερεύνηση αυτή των γενεσιουργών πηγών δεοντολογικής συμπεριφοράς πρέπει επίσης να περιλαμβάνει τον έλεγχο και την εξέταση των καταστάσεων που νομιμοποιούν ή δέν νομιμοποιούν αυτές τις μορφές συμπεριφοράς.

Οι μορφές δεοντολογίας των επιστημών, άλλοτε για να επικαλυφθούν και άλλοτε για να όριοθετηθούν, κατά περίπτωση, καλύτερα, έχουν πάρει πολλούς όρους, που καθέναν βέβαια από αυτούς διαφοροποιεί, ως προς όρισμένα σημεία αναφοράς, τον έαυτό του από τους άλλους όρους. Ο κατάλογος των δεοντολογικών όρων στίς επιστήμες είναι άπεραντος: περιορίζομαι να αναφέρω μερικούς που έχουν μεγαλύτερη χρήση. Μιλούμε στο χώρο των επιστημών: α) για ανθρώπινη, ήθική, έθνική ή κοινωνική ευθύνη του επιστήμονα, β) για αντικειμενικές, ύποκειμενικές, ατομικές ή κοινωνικές αξίες, γ) για θεωρητικές φιλοσοφικές θέσεις ή προσταγές, δ) για ιδέες, ιδανικά, ιδεώδη ή ιδεολογίες, ε) για σχέδια ζωής, προσανατολισμούς, κατευθύνσεις ή επιδιώξεις, στ) για σκοπούς ή σκοπιμότητες, συμφέροντα, κίνητρα ή φιλοδοξίες, ζ) για προσδιορισμένες ή άπροσδιόριστες καταστάσεις ή για το ρόλο του τυχαίου ή της προσδιοριστίας και η) για πρότυπα, μοντέλα ή παραδείγματα.

Η πολλαπλότητα των εκφραστικών τρόπων, που ανέφερα ενδεικτικά, δείχνει, νομίζω, πόσο οι δεοντολογικές μορφές είναι, ανθρώπινα και κοινωνικά, συνυφασμένες μ' αυτό που ονομάζουμε επιστημονικό προβληματισμό, επιστημονική αναζήτηση ή έρευνα και γενικά επιστήμες της φύσης ή του ανθρώπου. Όλες πάντως οι δεοντολογικές όρολογίες που ανέφερα, αλλά και όσες δέν ανέφερα, έμπεριέχουν ως συνυπολογιζόμενο σημείο αντιδιαστολής το παρελθόν, τό παρόν ή και τά δύο μαζί. Η δημιουργούμενη αντιδιαστολή προς τις διαστάσεις του παρόντος ή του παρελθόντος διαμορφώνει: α) μία συντηρητική διαδικασία, β) μία δυναμική διαδικασία και γ) μία αλληλοσυμπληρούμενη διαλεκτική συνάρτηση. Ο συνυπολογιζόμενος, έξάλλου, παράγοντας του

μέλλοντος είναι δυνατό να λειτουργεί, μέσα σε κάθε συγκεκριμένη κοινωνία ή κοινωνική σχέση, είτε ως απλός αναπαραγωγικός μηχανισμός είτε ως μετασχηματικός, είτε ως ανατρεπτικός μηχανισμός.

Οί δεοντολογικές, λοιπόν, μορφές ανθρώπινου και κοινωνικού προσδιορισμού των επιστημονικών αναζητήσεων και ή απλούστερη ακόμα στάση ζωής ή συμπεριφοράς του επιστήμονα απέναντι στο αντικείμενο έρευνάς του, μέσα από τους πολύπλευρους και πολυποίκιλους όρους που ανέφερα προηγουμένως (ιδεώδη, σκοποί, συμφέροντα, κτλ.), δημιουργούν σε όλες τις επιστήμες: α) τις συντηρητικές ή παλιές τάσεις, β) τις δυναμικές νέες αναμορφώσεις και γ) τις ανατρεπτικές ή επαναστατικές *διαλεκτικές* κρίσεις και συνθέσεις. Πρέπει να προσθέσουμε ακόμα ότι μέσα στις συντηρητικές τάσεις επικρατεί, κυρίως, ο απλός αναπαραγωγικός ρυθμός, στις νέες τάσεις ο μετασχηματιστικός ρυθμός και στις επαναστατικές τάσεις ο μεταμορφωτικός ρυθμός.

Οί ρυθμοί βέβαια αυτοί — μόλο που πολλές φορές δε θέλουμε να το παραδεχτούμε — έχουν, ως διαμορφωτικά βάθρα, αντίστοιχες μορφές σχέσεων παραγωγής, κατανομής εργασίας και διανομής αγαθών· έχουν, επίσης, αντίστοιχες κοινωνικές υπερδομές και αντίστοιχες διανοητικές, λογικές ή οργανικές επικαλύψεις. Από την άλλη μεριά, εξάλλου, βρίσκονται σε συνεχή διαπάλη για την, άμεση ή έμμεση ή επικαλυμμένη, κατάκτηση νέων μετασχηματιστικών μορφών κυριαρχίας ή για την ανατροπή της υπάρχουσας δομής στην ιδεολογική, πολιτική και κοινωνική περιοχή.

Οί παλιές, νέες ή ανατρεπτικές τάσεις επιτελούνται πάντως, βασικά, στις δυτικές κοινωνίες, *όχι πάντα με απόλυτες αντιστοιχίες και τυποποιήσεις ή ταυτοποιήσεις* ανάμεσα στα δρώντα μέσα στον επιστημονικό χώρο υποκείμενα και στις αντικειμενικά υλικο-κοινωνικές σχέσεις, ανάμεσα δηλαδή στον άνθρωπο και υλικοκοινωνικό παράγοντα ή, καλύτερα, ανάμεσα σε αποδέκτες ενός κοινωνικού ρυθμού και διαμορφωτές ενός επιστημονικού ρυθμού (Παράδειγμα: 'Επιστήμονας συντηρητικός πολιτικά ή ιδεολογικά — 'Ανανεωτής τεχνοκράτης επιστημονικά ή 'Επιστήμονας ανατρεπτικός πολιτικά και κοινωνικά — Συντηρητικός και αναπαραγωγικός επιστήμονας). 'Αποδέχομαι, πάντως, ότι, σε τελευταία ανάλυση, ή κυριαρχούσα μορφή της κατεστημένης εξουσιαστικής τάξης βρίσκει τελικά τρόπους, ώστε ή επιστημονικά διαμορφωμένη υπερδομή να μή διαβιβρώσκει τά υπάρχοντα διαμορφωτικά υλικοκοινωνικά παραγωγικά βάθρα, χρησιμοποιώντας συνεχείς μετασχηματισμούς. 'Ως τελευταία θέση θά έλεγα ότι ή κεφαλαιουχική αγορά οποιασδήποτε πολιτικο-κοινωνικής μορφής επιτρέπει όλα να φθαρούν, κάτω από ιδιάζουσες συνθήκες ή πιέσεις, εκτός από την ολοκληρωτική φθορά της λειτουργικής υπαρξίας του κεφαλαίου.

Στό χώρο της Παιδαγωγικής, όπως και σε άλλες επιστήμες, συνυπάρχουν σήμερα ή παλιά, ή νέα και ή σύγχρονη παιδαγωγική ή αγωγή. 'Η παλιά παιδαγωγική έχει ως τέρμα και διαρκή άφεταιρία τον ώριμο άνθρωπο και την έσπευσμένη αναπαραγωγή του μέσα από μαγικές, μυθοποιημένες, μεταφυσικές ή αιώνιες δεοντολογικές αξίες (Καλό-Κακό, 'Αγαθό, 'Αλήθεια, Κυριαρχία, 'Εξουσία, κτλ.), ώστε να συντηρηθούν, όσο τό δυνατό αλώβητα, τά διαρθρωτικά βάθρα που αναφέραμε. 'Η νέα παιδαγωγική ή αγωγή έχει ως κεντρικό

ἄξονα τό παιδί ἢ τόν νέο καί ἐπιδιώκει, μέσα ἀπό φιλελεύθερους μετασχηματισμούς, νά ἀνανεώσει, χωρίς ριζικά νά ἀλλάξει, τόν κόσμο τῶν ἀξιῶν καί τή δημιουργημένη μορφή κοινωνικῆς ζωῆς καί τρόπων συμπεριφορᾶς. Ἡ σύγχρονη παιδαγωγική καί ἀγωγή εἶναι ἐπαναστατική ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ὑπάρχοντες θεσμούς, ἀντιαυταρχική ὅσον ἀφορᾷ τίς διασυνδέσεις ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στοὺς ὄριμους καί νέους, ἀνατρεπτική γενικά στίς θεσμικά παραδομένες μορφές ζωῆς καί δεοντολογίας καί διαλεκτικά συνθετική στίς ὑπάρχουσες καί ἐπιστημονικά κατακτημένες μορφές ἢ σχέσεις ζωῆς.

Καθεμιά ἀπό τίς τρεῖς τάσεις ἀγωγῆς ἔχει διαμορφώσει σέ πολλά ἐπίπεδα — στό μεθοδολογικό πλαίσιο, στό πνευματικό κλίμα, στίς σχέσεις ὀρίμου καί νέου, στό περιεχόμενο τῶν γνώσεων, στοὺς τρόπους μάθησης, στή διδακτική, στή διαπροσωπική ἐπικοινωνία, στοὺς ἐπιστημολογικούς προβληματισμούς, στοὺς τρόπους ἀναζήτησης καί ἐξεύρεσης καί χρήσης τῆς γνώσης, στίς θεωρητικές θέσεις καί ἀντιπαραθέσεις, στό χρέος καί τήν εὐθύνη γιά τήν κοινότητα καί τήν κοινωνία, κτλ. — διαφορετικές δεοντολογικές μορφές. Ἡ κύρια ὅμως βασική διαφορά βρίσκεται στήν ἀπόληξη, στά ἀποτελέσματα πού ἐπιδιώκει νά ἐπιφέρει στό διαμορφωνόμενο ἄτομο καί στόν τύπο ἀνθρώπου. Ἔτσι, ὁ παραδοσιακός τύπος ἀγωγῆς βασικά διαμορφώνει τόν παθητικά ὑπάκουο καί ἐξαρτημένο τύπο, ἡ νέα φιλελεύθερη ἀγωγή τόν ἀτομικιστή καί διαλογικό τύπο ἀνθρώπου μέ τή διαιώνιση τῶν ἀντιθέσεων καί ἀντιφάσεων του καί ἡ σύγχρονη ἀγωγή προσπαθεῖ νά διαμορφωθεῖ καί νά διαμορφώσει τόν νέο τύπο ἀνθρώπου πού θά ὑπηρετεῖ τήν κοινωνία χωρίς νά χάσει τήν ἀνθρώπινη ὄντοτήτά του, πού θά χρησιμοποιεῖ τήν τεχνική χωρίς νά εἶναι τεχνοκράτης, πού θά εἶναι ἐπιστήμονας μέ ἀνθρώπινες διαστάσεις, πού θά ὑπηρετεῖ τά ἰδανικά του συνθέτοντας σέ προσωπική διαρκή ἐξισορροπημένη ἐνότητα τό ἠθικό, τό καλαισθητικό, τό πραγματιστικό, τό πολιτιστικό καί τό κοινωνικό πλαίσιο, πού θά εἶναι ἐπαναστάτης γιά τήν πρόοδο, σύμφωνα μέ τοὺς νόμους πού καθορίζονται ἀπό τήν κοινωνική ἀνέλιξη, χωρίς νά εἶναι ἀπλά ἐπαναστατημένος, πού θά ἀμφισβητεῖ χωρίς νά εἶναι ἀπλά ἀμφισβητητής, πού θά εἶναι ὄχι παθητικός δέκτης ἀλλά διαμορφωτής, κατά τά μέτρα του, ἀτομικῶν καί κοινωνικῶν μετασχηματισμῶν γιά νέες δομές καί θεσμούς. Σύμφωνα, ἐξάλλου, μ' αὐτό πού ὀνομάζουμε σύγχρονη παιδαγωγική, ἡ δυαδική ἐνότητα παιδαγωγοῦ καί παιδαγωγούμενου πρέπει νά ἀποτελεῖ αὐτόνομη δομή αὐτορυθμιζόμενη μέσα στό χῶρο τῶν κοινωνικῶν μετασχηματισμῶν.

Ὅλες αὐτές, ὅμως, οἱ ἐπιδιώξεις τῆς σύγχρονης παιδαγωγικῆς ἐμφοροῦνται ἀπό ἓνα πνεῦμα ἱεράρχησης καί συγκεκριμενοποίησης τῶν θέσεων αὐτῶν σέ μορφές ἀγωγῆς μέσα κι ἔξω ἀπό τό σχολεῖο καί δέν εἶναι ὑψηλόφρονες θεωρήσεις, λογικοφανεῖς προβληματισμοί, δεοντολογισμοί, ἠθικολογισμοί, κτλ. Ἡ ἀναζήτηση τῶν ὄρων πού διαμορφώνουν τοὺς χώρους τῆς ἐκπαίδευσης καί τῆς παιδαγωγικῆς διερεύνησης δέν πραγματοποιεῖται μέ ἐπὶ κληση ἰδεωδῶν, ἀλλά μέ διαμόρφωση μιᾶς πρωτοβαθμίδας ἀγωγῆς καί σχολικῆς συμπεριφορᾶς, ὅπου ὁ μαθητής δέν παύει νά εἶναι ἄνθρωπος καί ὅπου τό σχολεῖο δέν παύει νά εἶναι ἓνας κοινωνικός μηχανισμός προσδιοριζόμενος ἀπό τόν τόπο καί τίς συγκεκριμένες κοινωνικές δομές ἀνέλιξης. Ἔτσι, ἡ πρωτοβαθμίδα τῆς σχολικῆς καί συγκεκριμένης ἀγωγῆς δένεται μέ τίς ἀντίστοιχες θεωρη-

τικές κλιμακώσεις και μέ τις προωθητικές δυνάμεις των διαλεκτικών συσχετισμών που υπάρχουν ανάμεσα στην επιστήμη και στην κοινωνία. Τό σχολείο, δηλαδή, και τό πεδίο αγωγής λειτουργούν όχι ως συσσωρευτές γνωστικών αντικειμένων για τήν κατάλληλη κατανομή μέσω σωληνώσεων ή καλωδίων προς τά άτομα, αλλά ως μηχανισμοί δημιουργίας κοινωνικής και επιστημονικής υπεραξίας, ή οποία κατανέμεται μέ ίσες δυνατότητες ευκαιριών και αντίσταθμιστικών σχημάτων προς όλα τά άτομα.

Στά σχολεία του τόπου μας, όμως, πρέπει νά όμολογήσουμε ότι δέν έχουμε δικούς μας ή διαμορφωμένους προσανατολισμούς οί όποιοι νά ανταποκρίνονται κάπως στις μορφές δεοντολογίας που επιβάλλει ή σύγχρονη αγωγή. Τά κέντρα διαμόρφωσης των προσανατολισμών μας έχουν χαθεί στις αρχαίες ελληνικές κλασικές πατρίδες μας ή στις χώρες από τις όποιες εξαρτιόμαστε. Ανατρέχουμε, λοιπόν, όσο μπορούμε περισσότερο στό παρελθόν ή βγαίνουμε από τά σύνορά μας για νά μεταφέρουμε από τό παρελθόν και από τήν άλλοδαπή τις πραμάτιες μας και τις μελέτες για τις δέουσες ενέργειες. Έτσι, οί μορφές δεοντολογίας, που δημιουργούμε στην παιδαγωγική, στην εκπαίδευση και τις επιστήμες μας, έχουν ιστοριοφιλολογική ή απόλυτα εξαρτημένη κατεύθυνση. *Ξέρουμε νά μιλούμε για τις ιστορίες και τις περιγραφές των επιστημών στό παρελθόν και στην άλλοδαπή άλλ ' όχι νά κάνουμε επιστήμη*, διάγνωση δηλαδή έμπεριστατωμένη, πρόβλεψη, σχεδιασμό, προβληματισμό, εφαρμογή και έλεγχο του προγραμματοποιούμενου έργου, ώστε, μέσα από τή συγκεκριμένη πραγματικότητα, νά δημιουργείται ή νέα μορφή δεοντολογικής αναζήτησης.

Σύμφωνα λοιπόν μ' αυτές τις θέσεις, οί μορφές δεοντολογίας της παιδαγωγικής, και αντίστοιχα πολλών άλλων επιστημών, βρίσκονται από τή μιά μεριά στό παρελθόν, και γι' αυτό μπορούμε νά τις πλησιάσουμε μέ ιστοριοφιλολογική μέθοδο έρευνας, και από τήν άλλη μεριά βρίσκονται στά καταπεπτωκότα *παρωχημένα* συντηρητικά στοιχεία των ξένων ευρωπαϊκών και υπερπόντιων δυτικών επιστημονικοοικονομικών αγορών. Έτσι, παρατηρείται στον τόπο μας τό όξύμωρο σχήμα, οί μορφές δεοντολογίας που αναφέραμε προηγουμένως (ιδεώδη, προοπτικές, πρότυπα, μοντέλα αξιών, κτλ.), οί όποιες, όπως είπαμε, έχουν κοινό σημείο αναφοράς τό μέλλον, νά έχουν στη χώρα μας κοινό σημείο αναφοράς τό αρχαίο ελληνικό παρελθόν ή όπωςδήποτε κάθε παλαιό ελληνικό παρελθόν ή αντίστροφα νά προσανατολίζονται προς χώρες από τις όποιες εξαρτιόμαστε οικονομικά, έχοντας όμως και πάλι ως προτίμηση επιλογής τό παρωχημένο ή καταπεπτωκό στοιχείο του παρελθόντος των και όχι τις ανανεωτικές, μετασχηματιστικές ή δυναμικές νέες καταστάσεις που δημιουργούνται στά επιστημονικά έμπορεία της Έσπερίας. Γι' αυτό τό λόγο, έπίσης, στις νέες δομές εκπαίδευσης που απαιτείται νά δημιουργηθούν στον τόπο μας — στην περιοχή προσφοράς στην αγορά νέων στελεχών και νέων επιστημονικών ή απλά παραγωγικών μονάδων μάθησης και έρευνας — καταφεύγουμε στην *ανάθεση έργου* μέ δανεισμό συνήθως σε *ξένους* οίκους ή ομάδες εργασίας ή προσωπικότητες ή δυνατούς οικονομικούς οργανισμούς ή ισχυρά κράτη, γιατί οί μορφές δεοντολογίας των επιστημών μας κινούνται, περισσότερο από όσο πρέπει, στό παρελθόν, και γι' αυτό είμαστε έθισμένοι νά χρησι-

μπορούμε ιστορικοφιλολογικές μεθοδολογικές διερευνήσεις ή καθαρά διοικητικές διευθετήσεις. Για ό,τι λοιπόν είναι σύγχρονο ή μελλοντικά αναγκαίο για τον τόπο μας, οι δεοντολογικές μορφές του παρελθόντος, με τις όποιες οι έπιστήμες μας είναι διαποτισμένες, είναι ανίκανες, πέρα από τη δόξα τους σαν παλαιά παραδοσιακά αντικείμενα, να πραγματώσουν στο παρόν διάφορα έργα ή να επιλύσουν με προγραμματισμούς διαγραφόμενες στο μέλλον ανάγκες. Έτσι, αναγκαζόμαστε να δίνουμε προς πώληση ή προς ανταλλαγή στους ξένους έπιστημονικούς οίκους ή στα ξένα έπιστημονικά συγκροτήματα παρελθόν και παρελθούσες αξίες για να μάς δίνουν σε αντάλλαγμα συνήθως τις παλιές και παρωχημένες, και άχρηστες γι' αυτούς, δεοντολογικές μορφές τους, μιά και ισχύει αυστηρά στη διεθνή ανταλλαγή τό κοινώς λεγόμενο «ό,τι δίνεις παίρνεις».

Γιά να συγκεκριμενοποιηθώ περισσότερο στις απόψεις πού ανέπτυξα και να δώσω σε όσα είπα, πέρα από τις θεωρητικές αναζητήσεις, σύγχρονες συγκεκριμένες τάσεις διασύνδεσης μορφών δεοντολογίας μεταξύ των έπιστημών, θά αναφερθώ σε δύο σύντομα αντιπροσωπευτικά κείμενα.

Τό πρώτο κείμενο είναι του Σοβιετικού παιδαγωγού Μ. Ν. Σκάτκιν (*Προβλήματα σύγχρονης διδακτικής*, Μόσχα 1980, μετάφραση ανέκδοτη Μ. Δημητρίου): «Ένας σύγχρονος και μελλοντικός εργαζόμενος έχει ανάγκη από έναν πλατύ πολυτεχνικό όρίζοντα και ευλύγιστες πολυτεχνικές ικανότητες πού μεταφέρονται σε νέες καταστάσεις Μιά σοβαρή πολυτεχνική προετοιμασία των μαθητών αποτελεί την απαραίτητη απαίτηση της ζωής πού συνδέεται με τις αλλαγές του χαρακτήρα της εργασίας στις συνθήκες της έπιστημοτεχνικής επανάστασης. Χρειάζονται όχι μόνο πλατειές και βαθιές γενικές και πολυτεχνικές γνώσεις, αλλά και αναπτυγμένη αυτοτελής δημιουργική σκέψη».

Τό δεύτερο κείμενο είναι από τη συνθήκη της Ρώμης της Εύρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (*Bulletin des Communautés Europeennes, Pour une politique communautaire de l' education* 10/73): «Η οικονομική, κοινωνική, τεχνική και παιδαγωγική εξέλιξη στις χώρες-μέλη οδηγεί τους υπεύθυνους κύκλους να θέσουν τά προβλήματα της κατάρτισης με νέους όρους και να αντιμετωπίσουν την εξέλιξη των συστημάτων διδασκαλίας, των μέτρων προσανατολισμού και της επαγγελματικής ενημέρωσης, κτλ.».

Μέ τά δύο αυτά κείμενα νομίζω ότι παρουσιάζονται μορφές δεοντολογίας στην παιδαγωγική πού οδηγούν μέσα από τό συγκεκριμένο σήμερα στόν αυριανό άνθρωπο πού θά είναι αναγκασμένος να ζήσει τις δικές του έπιστημονικές και παραδοσιακές αξίες μαζί με τις αξίες όλων των άλλων ανθρώπων, μέσα σ' ένα κόσμο πού θά είναι δημιουργικά ένωμένος με νέες μορφές συγκεκριμένης δεοντολογίας.

Μέ όσα είπαμε ως εδώ, νομίζω ότι μπορούμε να προχωρήσουμε πιό άνετα στο περιεχόμενο της διεπιστημονικής διάστασης των μορφών δεοντολογίας. Η διαπίστωση της έντατικής προσήλωσης των μορφών δεοντολογίας της παιδαγωγικής και των άλλων έπιστημών στο παρελθόν αποτελεί, λίγο πολύ, μιά μορφή διαστρεβλωτικής πολιτικής στο χώρο της παιδείας, απ' όπου ή παραμόρφωση μεταφέρεται και σε άλλες κοινωνικές εκδηλώσεις ή έπιστημονικές μορφές αναζήτησης. Η προωθητική στροφή, είτε ως αξία του έλληνικού πα-

ρελθόντος είτε ως αξία του δυτικοευρωπαϊκού παρελθόντος, απαιτεί τη διερεύνηση, τη συμπλήρωση και πολλές φορές την αντικατάστασή της με την πραγματική διάσταση του μέλλοντος όπου πρέπει, όπως είπαμε στην αρχή, να κινούνται οι μορφές δεοντολογίας των επιστημών. Με την ανατομία του πιθήκου δεν μαθαίνω την ανατομία του ανθρώπου, αλλά με την ανατομία του ανθρώπου μπορώ να μάθω, ως ένα σημείο, καλύτερα την ανατομία του πιθήκου· με την ανατομία των αρχαίων ελληνικών αξιών δεν μπορώ να προσδιορίσω τις δεοντολογικές αξίες της σύγχρονης παιδείας, αλλά με τόν προσδιορισμό των σύγχρονων αξιών και των μορφών δεοντολογίας στην παιδαγωγική της σημερινής κοινωνίας του τόπου μου μπορώ να εξηγήσω καλύτερα την πολυτεχνική μόρφωση των σοφιστών και του μεγάλου «σοφιστή», παρόλες τις διαφορές του, Σωκράτη, αφού όλοι τους μιλούσαν διεπιστημονικά και πολυτεχνικά και όχι απλά φιλολογικά, όπως εμείς σήμερα τους προσεγγίζουμε. Με την ανατομία ενός σύγχρονου οικονομικού κυκλώματος ή ενός επιχειρησιακού συστήματος ή ενός βιολογικού οργάνου ή ενός φυσικού, μαθηματικού, ψυχολογικού και όποιουδήποτε άλλου συστήματος μπορώ από τη μία μεριά να στραφώ προς τις τελικές καταστάσεις του κι από την άλλη μεριά μπορώ να καταλάβω καλύτερα τις διεργασίες και αλλαγές που υπέστη ώσπου να φτάσει στη σημερινή μορφή του. Με τα νέα ελληνικά ή με κατοχή μιās οποιασδήποτε μητρικής γλώσσας μαθαίνω καλύτερα τα αρχαία ελληνικά και όχι ανάποδα, όπως κάναμε ως τώρα. Γενικά, δηλαδή, ή διασύνδεση — με συγκεκριμένους και όχι ήθικολογικούς ή σωφρονιστικούς όρους — των μορφών δεοντολογίας της παιδαγωγικής, καθώς και άλλων επιστημών μεταξύ παρόντος και μέλλοντος, τείνει να αποκαταστήσει σχέσεις διεπιστημονικές ανάμεσα στην παιδαγωγική και σ' άλλες επιστήμες, όπως την ιστορία, αρχαιογνωσία, την ψυχολογία, την ψυχιατρική, την κοινωνιολογία, την οικονομία, τη βιολογία, τη φυσιολογία, την αρχιτεκτονική και πολλές άλλες επιστήμες. Σήμερα, δεν μπορεί κανείς να παιδαγωγεί χωρίς να είναι δεμένος με άλλες επιστήμες, με άλλους ανθρώπους και με άλλες μορφές διερευνήσεων και καθορισμού των μορφών δεοντολογίας με τις αναζητήσεις επιστημόνων άλλων χωρών.